

FIGYELMEZŐ

AZ EGYETEMES LITERATURA' KÖRÉBEN.

Kiadó szerkesztők

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ BAJZA.

NEGYEDIK ÉV

Pesten.

October' 13. 1840.

41. szám.

Tartalom. Hazai literatura. A' magyar váltótörvény, németül Hauszer Ernő által. Vége (Császár Ferencz). — Balásházy János' Mezei gazdaság tudománya, 2d. köt. Folytatás. — Némelly észrevételek a' Mezei Naptárra (Walther László). — Literatúrai mozgalmak.

HAZAI LITERATURA.

Váltótörvény.

1) *Ungarns Wechselgesetz stb. Aus d. Ungarischen übersetzt von Ernest Hauszer, stb.*

(Vége).

Ez talán első állításunk' igazolására elég volna; de hogy ne csak kezdetén nézzük a' munkát, tovább haladunk; 's a' IXd. fejezetet is meglejtjük:

A' 139d. §ban *ovás' közlése'*ről van szó; a' fordító ezt így adja: *Die Verständigung vom Proteste'*, 's ez által hibába, mely sokba kerülhet a' váltóhírtokosnak, vezetí olvasóit. A' magyarban *ovás'* ovatlevél = Act des Protestes helyett is vétetvén, mihelyt hozzá e' szó tétetik: *közlemé'*, már annyit tesz, mint az ovatlevelet *elküldené'*. — *Verständigen vom Proteste'*, csak annyi: hirül adni az előzőknek, hogy ovás tétetett, mi egyszerű kereskedői levelezés által is megtörténhetik; 's ez nem elég; fordító pedig ezt majd mindig így adja vissza németben. Azon kívül a' 142d. és 145d. 's több §§ban is ezt: *viszkereset'* = *Regress*, így fordítja: *Regressklage'*; nem gondolván meg, hogy ott nincs pör útján kezdendő viszkeresetről szó; — a' 151ikben a' leglényegeseb szó: *elfogadónál'* kihagyatott; — a' 152d. §. pedig: *a' fizetés végetti benu-*

tatás törvényes kötelességtől a' váltótulajdonost az adott biztosítás sem menti fel' így adatik: *Ebenso* (hol van ez magyarban?) *ist der Wechselinhaber, dem Sicherstellung geleistet worden ist, dieser Verpflichtung nicht enthoben'*; hol itt a' fordítói hűség és pontoság? — a' 154d. §ban, utalványozott = Adressat *Adressant'*tal fordítottat; 's a' 156dban e' szó: *kötelezettek'* egészen kihagyatott; 's az mondatik, hogy a' *viszkereset' sikere* (ihre *Wirksamkeit*) elenyészik, holott az eredeti szerint maga a' *viszkereset* enyészik el, és sikerről ott szó sincs, stb.

A' munka' II. 's III. részéből, melyek, mint mondók, jobban sikerültek, kiemeljük a' 136. l. 14. §ban azt, hogy benne az eredeti szavai: *„a' tagok közt"*, a' fordító által kihagyattak. — A' 28. §ban ez: *„Ezen veszély főlvállalása mellett"* így adatik: *„Wegen einer ähnlichen Gefahr ist es"* stb; ezt hű fordításnak bizonyosan nem mondhatni. — Törvényfordításban továbbá szükséges a' különítő jelekre (interpunctiones) is figyelni; mert különben: *ibis redibis non morieris in bello* formákat adand a' fordító publicumának. Ilyen a' 37. §. a) betűje a' 140. l. hol németben egészen más értelme van a' törvénynek, mint az eredetiben; — a' g) betű alatti pontban pedig ez: *„melly társasági kötelességeit nem tel-*

jesiti“, így adatik: „welches seine Verpflichtungen zu erfüllen weigert“? ez bizonyosan nem olly határozottan van mondva, mint az eredetiben. — A' 41. §ban t. fordító úr „weder“t és „noch“ot használ; de a' magyarban csak „nem“ vagyon, stb.

De hogy tovább ne untassuk az olvasó türelmét, áttérünk

a' b) pont alatti állításra, mellyben azt mondók: hogy H. úr fordításában a' tiszta német stilistica sem találta. — Erre a' következő példák:

I. R. §. 16. „Es wird jedoch dadurch die gesetzliche Kraft des Wechsels nicht *berührt*“; *érdekelni* tehet ugyan annyit, mint =berühren: de a' váltótörvények erejére nézve úgy hiszszük, ez ígét nem lehet alkalmazni; — általában pedig ezen egész §. olly erőtett németiséggel van írva, hogy rajta a' fordítás, 's különösen a' magyarbéli fordítás, igen felöltik. — §. 19. „So kann (der W.) bloss nach dem gemeinen Rechte *in Betracht gezogen werden*“ igen erőtett. — §. 24. „Wenn die Abschrift eines Wechsels und der darauf befindlichen Indossamente *genommen wird*? (mása vétetik)“. — §. 26. Igen kitűnik a' magyar eredeti nyelv ebből is: „der Aussteller durch die *Verpflichtung belastet ist*“ terheli a' kötelezés. — §. 31. „Wenn das Giro *erflossen ist*“; ez igen metaphoricus beszéd törvényes nyelvben! — §. 33. „hat er auch *Wechselrechtliches Klagerecht* (kereset)“; hisz *Kereset*=Klage? — §. 38. „indessen kann der Cessionar den Wechsel *fort giriren*“. — §. 64. „so ist *gleich... Protest einzulegen*“; ez nem váltói nyelv. — II. R. többek közt csak az 55. §t említjük: „Wenn die, wegen Sicherstellung *zu veranlassende Deponirung eines Wechselbetrages* darum geschieht, weil das *in dem Wechsel aufgeführte* Giro stb.“; ez, úgy hiszszük, maga elegendő annak megítélésére, mit tartsunk H. úr német nyelveről? —

Császár Ferencz.

Gazdaságtudomány.

A' háztartás és mezői gazdaság tudománya stb. Szerző Balásházy János. II-ik kötet.

(Polytatás.)

L. 73—105. szerző a' trágyázásról szól. E' tárgy kidolgozása is teli hiánnyal és tévedésekkel. Néhány hibás állításai szerzőnek: hogy

t. i. az egészen összeérett *granaj* mindenütt és minden nemű földre legalkalmasb; hogy a' zsiros *grözök'* elpárolgásának akadályozására a' trágyaszarvasokat földdel kell befedni; hogy a' porhanyu földekre fele harmada trágya is elég egyszerre, stb, már bizonyos Balatonyi úr által az idej Ismertető' 10ik számában alaposan megczáfoltattak; de rec. sem hagyhat néhányakat érintetlenül. T. i. a) A' meleg természetű *granaj*félék, mint p. o. a' *lóc*, vagy *juhé*, nem okoznak *terméketlenséget*, úgy mond szerző, a' meleg természetű földeken is. Óvja magát B. úr, kérem, száraz homokos, vagy magasán fekvő földeken, ne szántson p. o. tavaszi árpa alá *lógranajt*, különben bizony számíthat rossz termésre. — b) Először hallja éltében rec. hogy a' sertéstrágya répa alá olly igen hasznos. Ezen *granaj* hatása (szerenese, hogy többi *granaj*nemeinket fölül haladni nem szokja) vizenyösségénél fogva senem erős, senem gyors, senem tartós; azért is csak a' többi trágyával keverve, 's különösen hasznosan *lógranajjal* vegyítve, alkalmaztatik. A' komlóról, mondják, igen is, hogy a' sertéstrágyát szereti. — c) A' *baromfi*granajról, mellyel szerző egészen feleslegesen, csak vékonyan trágyázni inti olvasóit, inkább azt kellett volna megemlíteni, hogy azt szorgalmasan gazdák szárítva porrá törtetni, 's vele olajvételéseiket, 's különösen a' lent szokták behinteni. — d) Az embergranaj nagyobb figyelmet érdemel, kivált nagy városok közelében, mint mellyre azt szerző kis jegyzésében méltatja. Tudja szerző tán, milly nagy szerepet játszik jelenleg a' francia *poudrette*. — e) Itt lett volna helye meghatározni a' szalma' mennyiségét, melly különféle házi állataink számára alomnak szükséges, hogy egy részről a' tisztaság eszközöltessék, más részről pedig a' tömeg *granajj*á változhassék. — f) Nem szükséges épen azért két *granaj*verem, hogy mindenkor legyen érett és éretlen trágyánk. Elérjük ezt úgy is, ha a' granajt hosszas *négyszögbe* rakjuk, 's ekkor az egyik végén az érett, a' másikon az éretlen, közepett a' félig érett trágya lesz. Itt lett volna ismét helye megemlíteni, hogy mennyi idő szükséges a' trágya megérésére. — g) Midőn szerző a' kívántató trágyamennyiséget egy holdra meghatározza, felejté megjegyezni, milly holdakat ért; miután jól tudhatja, hogy hazánk' külön vidékein a' holdterület is különböző: van t. i. 1000,

1100, 1200, és 1600 □ ölnyi hold; a' rendes hold alatt mértanilag az utóbbit kell ugyan értenünk, de ehhez a' szerző által meghatározott trágyaszékér-szám csekélynek látszik. Meg kellett volna továbbá a' mázsaszámot határozni, mellyet a' trágyából egy szekérre rakat; meg továbbá az évszámot is, melly alatt a' trágyázást ismételnünk kell, ha erősen, mérsékeltén, vagy gyengén akarunk trágyázni; meg kellett volna azt is említeni itt, vajjon befolyanak-e a' trágyamennyiség' meghatározására a' következő természetnyek is? — *h*) Hogy „a' téli 's késő őszi trágyázásnál sikeresb a' tavaszi“ minden esetben nem áll, mert a' váltógazdaságban azon természetnyektől, mellyek alá trágyázni akarunk, függ tulajdonképen a' trágyahordás' idejének meghatározása, melly télen szinte olly rövidség nélkül történik, mint nyáron; sőt az ellenkezőt lehet állítani, mert a' hideg akadályozván a' fermentációt, kihordott ganajunk' termékenyítő erejéből csak keveset párologtathat el. Gazzeni próbái szerint 2 hónap alatt a' lóganaj tömegéből, vagy is inkább kifejlett kemény részeiből 9½ percent, és 4 hónap alatt több felénél elenyészett, tehénganajból igen mérsékelt fermentatio mellett 40 nap alatt $\frac{15}{100}$ és emberganajból 30 nap alatt 90%. — *i*) Nagy vagy kis kupaczkba rakassék-e a' trágya a' téli kihordásnál, abban még a' gazdák' véleménye különböző; annyi bizonyos, hogy a' szerzőnek, nyilván *Kreisigtól* kölcsönzött ajánlata kettős munkába kerül. — *k*) A' folyós trágyánál (Gülle, Jauche, ganajlé) czélszerű lett volna megmondani, belőle hány akó elegendő egy hold ret megöntözésére? 's mikor legczélszerűbb vele az öntözés? — *l*) A' trágyakeveréknél szinte helyén lett volna megemlíteni, hogy jó keverékek (compost) készítésére különös sikerrel hat a' márga vagy mészevgyület; hogy az emberganajt is compost-készítésnél legczélirányosban alkalmazni; hogy végre a' compost leginkább gyenge vetések felsegélésére felül hintve használtatik. (Top dressing). — *m*) A' televényről irt, 's a' trágyakeverék után sorozott czikknek egy része a' földészethez, 's nem ide, másik része pedig a' trágyázásról irt fejezet' bevezetéséhez tartozik. De az egész munka egy rendetlenség; úgy szólván egy czikk sincs a' maga helyén, egy tárgy nem foly a' másikkól, hanem a' tárgyak minden meggondolás nélkül össze-

vissza szórják. Egyébiránt nem csak rec., hanem a' közönség is ohajtotta volna tudni, hogy (kerteket kivéve) hol vagyon divatban televényt készíteni a' trágyából, hogy azzal földet trágyázhassa, vagy is inkább televényezhesse valaki? — *n*) A' földtrágya czikk alatt csak általánosan említi sz. az iszapot és gyep-tözeget. Az iszapra nézve előre bocsátván, hogy az némellykor gyűjtése' költségét sem érdemli meg, kérdezhetni, miért nem tesz szerző különbséget azon iszap között, melylyet termékeny földek közt, vagy falukban fekvő, 's a' nap' hatásának kitett tavakban gyűjtünk, 's a' között, mellyet fák árnyékában, vagy ligetekben, sovány földek között fekvő, 's a' nap sugáraiban ritkán részesülő tavakban lelünk? — Vajjon e' két iszap' hatósága egyforma-e? — A' tözegekre nézve sem tudatja velünk szerző, hamuvá égetve akarja-e azt ásványtrágyaképen használtatni, vagy mint tözeget földet. Első esetben meg kellett volna említeni, a' nehéz vagy könnyű, a' fehér vagy más színű tözegehamu jobb-e? mikép megy végbe a' tözegetmetszes és égetés? 's milly növényekre leghathatós? Vajjon hasznos-e azt mélyebben fekvő földeken is alkalmazni? — A' második esetben, részletesben kellett volna velünk ismertetni azon bánásmódot, melylyet a' tözegetföld' elkészítése trágyaszernek megkíván, mert hiszen a' felásott tözeget azonnal csak nem teregetheti ki földre? — Ezen működésre, t. i. a' megszáritásra, felhalmozásra, az átáztatásra lúggal, és trágyalével, ismételt felforgatására 's keverésére mésszel vagy hamuval, 's így a' tözegetben kötött állapotban lévő savany' feloldására 2—3 hónapnyi idő, és dologismeret kívántatik; azért mondotta rec. mindjárt e' sorok' elején, hogy czélirányosb e' tágas tudomány valamelly egyes ágát választani irás' tárgyául, 's azt alaposan kimerítve adni, mint ex omnibus aliquid... Itt lett volna helye azon trágyaszaporítás' módjáról is szólni, melly újabb időkben olly sok partolást nyert, 's mellyről D. Sprengel is értekezik: t. i. az alom-anyagképen használt földről. — *o*) Zöld trágyának olly növény' vetését ajánlja, melly magában ugyan minden esetre a' legtöbb figyelmet érdemli, de mellynek magvára a' gazda legnehezebben tehet szert, t. i. a' fehér csillagfürtöt (lupinus alba, fügebab). Ha csak kertünkben nem természetünk, külföldről kell magvát hozatnunk,

's hihetőleg B. úr sem használta ezt zöldtrágyának. Sokkal elfogadhatóbbnak tartaná rec. agyagföldön a' bükköny vagy lednek, 's homokos földön a' csibehúr (Acker Spärgel) elvetését. De milly esetekben, 's milly feltételek mellett célirányos ez? mikor kell a' vetést alászántani? meddig tart hatása? stb., bővebben kellett volna előadni. — Kivánatos lett volna az 1837-ik XVI. törvényczikkelyt az írókra is kiterjeszteni, akkor tán kevesebb, de jobb könyvekhez jutottunk volna. — p) L. 86. az 53. §ban kissé részletesben bocsátkozik szerző azon állítása vitatásába, melyet majd nem minden második lapon érint: hogy t. i. a' növények' eledelére ásványok is szükségesek. Ezen állítás már sok tudós vitatásnak nyújtott anyagot, 's más véleményben vagynak e' tekintetben Schrader, Braconnot, Graf; másban John, és Lassaigne; másban ismét Sprengel. Hogy az ásvány trágya-pótlék kedvező befolyást gyakorol a' növényzetre, abban mindnyájan megegyeznek, 's ezt bizonyítja a' tapasztalás is; de hogy tápláló-e különben minden ásvány, vagy az csak az életműves anyag' szétbontása által táplálást eszközölőleg vagy a' növény-életművekre egyedül ingerlőleg hat, még kielégítőleg felvilágosítva nincs. Azonban hihetőnek látszik, hogy több ásvány trágyaszor, különösen a' mész, márga és hamu, magában mind ezen hathatóságokat egyesíti, a' gipsz pedig inkább ingerlőleg, mint táplálólag hat a' növényzetre, mert a' löherre hintve nagyobb sikerét tapasztaljuk, mint ha a' vetés alá szántjuk; de agyag vagy homokföld sem mint inger, sem mint tápanyag nem szolgál, 's egyedül a' földvegyület javítása végett alkalmazható. Szeretném továbbá tudni, mi módon tudta szerző ezen cikkben az előzményekből következtetni, hogy „a' zöld trágyázás magvat szaporítóbb tápanyagokat nyújt, mint az állati trágya“: itt az antecedens és consequens közt semmiféle logikai kapcsolat, semmiféle eszmelánczolat sem vehető észre. —

Rec. úgy hiszi, hogy szerző itt egészen az ellenkezőt akarta állítani, noha ez sincs kapcsolathoz a' felvett czikkkel. A' különféle trágyanemeknek kétségkívül különféle hatások van a' gabonaszem' vagy mag' termése' mennyiségére, csak hogy az ebbeli, Hermbstaedt által *) tett próba B. úr állításának e-

*) Schweigger, Journal d. Chemie. 1826. Th. 16. p. 278.

gyenesen ellenkezőjét tanúsítja; azt t. i. hogy az állati trágya után a' legnagyobb, 's a' növénytrágya után a' legkisebb mag' vagy szemtermés reménylhető. Hermbstaedt t. i. Berlinben 100 □ ölnyi homokos agyagos földből kimetszett 10 egyenlő nagyságú 's mineműségű ágyakat, 's miután mindegyik ágyat más más féle, de egyenlő mennyiségű trágyával ellátta, 's 16 lat búzával bevetette, az elvetett buza:

Marhavértrágya' és emberganaj után	„ „ „ „ „	14 szeresen
Juh és kecskeganaj, 's embervizel-let után	„ „ „ „	12 —
Lótrágya után	„ „ „	10 —
Galambganaj után	„ „	9 —
Tehéntrágya után	„ „	7 —
Növénykorhany után	„ „	5 —

Trágyázatlanul „ „ „ „ 3 szorososan fizetett, elég bizonyoságául annak, hogy állati trágya után a' szemtermés sokkal nagyobb, mint zöld trágya után; 's így B. úr fölfedezése, noha annak alaposágát olesóság és kényelem tekintetéből mi is igen ohajtottuk volna, ezuttal a' próba' hiánya miatt elmarasztaltatván, az eddigi jó gyakorlatra utasítottik. Igen is, lehet valamelly földet állati trágyával arányon túl, 's annyira kövéritni, hogy abban a' gabona túlzó bujasággal hajtván, mielőtt szembe mehetne, megdől, 's igaz, hogy e' bujaságot zöld trágyával előidézni nem lehet, de vagy arra más orvosság; illy földben rendkívüli sikerrel fogunk először gyökeres, 's más kapált növényeket 's takarmányt, sorba vetett repezét stb. termesztetni, 's a' következő évben trágyázás nélkül olly gyönyörű szemteljes búzát fogunk aratni, minőt még a' *lupinus* után sem látni Olaszországban. — De meg egy másik érdekes fölfedezést szült Hermbstaedt' imént említett nyomozása, hogy t. i. a' különféle trágyanemek elhatározó befolyással vannak a' gabonaszemek' legközelebbi alkatrészeinek képzésére; 's nevezetesen azt tapasztalta Hermbstaedt, hogy az imént említett próbánál a' magnak keményítő-tartalma (Stärkegehalt) megfordított arányban állott a' termés' szaporaságával, a' mézga-tartalom (Klebergehalt) pedig a' termessel egyenlő arányban csökkent, azaz: a' legnagyobb magtermést okozó trágya a' magban legkevesebb keményítő- 's legtöbb mézgatartalmat, a' legkisebb termést eszközölő trágya pedig a' leg-

több keményítő- 's legkisebb mézgatartalmat állítja elő. Így tehát az állati trágya a' legtöbb, 's a' növénykorhany a' legkevesebb mézgatartalmat, 's legvastagabb héjat is adván a' gabonaszemnek, ha szerző keményítőgyártásra akarna buzát termesztetni, akkor csak zöld trágyával éljen, ha pedig jó fehér kenyér után vágy, akkor minden esetre csak állati trágyához folyamodjék. Szinte ehhez alkalmazhatja magát szerző, ha pálinka-, ser vagy eczetgyártásra akar gabonát termesztetni. — *q)* L. 89. szerző Terentius Varro' életírását közli, 's ez gazdasági munkában valóságos eredeti gondolat; rec. még is azt hiszi, hogy ha illy mellékes közlésekre az amúgy is kevés tartalmu munkában még hely maradt, a' gazda közönségnek sokkal kellemetesebb és tanulságosabb lett volna valamely példánygazdász' leírása, vagy legalább valamely korunkbeli, gazdasági vállalkozásairól híres embernek, tán Thaer, Block, Gadegast, 's többek életrajza. Míg csak a' római literatura tiszteletben marad a' mívelt világban, élni fog Terent. Varro neve is minden róla hallgató gazd. munka daczára; 's majd midőn valaki Varro-nak „De re rustica“ című munkáját olvassa, meg fog ismerkedni azon 49 görög író' nevével is, kiket szerző előszámlál, de bennünket, minthogy munkáik úgy sem léteznek, épen nem érdekel. — *r)* Miután szerző annak nyomozásával vesződött, *milly korból veheti eredetét az ásványtrágya' használása;* átmegy 92. l. az *agyagra* és *homokra*, mint ásványtrágyákra. Rec. ebbeli nézetét már felebb nyilvánítá, 's itt még csak azt teszi hozzá, hogy igen ritka azon agyag, mellynek homoktartalma nem volna, 's a' futó homokon kívül nincs homokföld agyagtartalom nélkül; minden szántóföldön van e' két földből annyi összevegyülve, mit abból a' növény eledelképpen kívánhat. — Itt tehát csak a' föld' mechanikai vegyülete' javításáról lehet szó, mikép lehessen t. i. a' szivós agyagot homok által porhanyúbbá, 's emezt agyag által kötöttebbé változtatni, mi tulajdonképen a' telkesítés szakaszába tartozik. — *s)* Legjobban kimerítve adá szerző az égetett agyagról itt 's először az Athenaeumban közölt cikkelyét. Ha az egész munka ezen kimerítéssel volna írva, nem lenne annyi emliteni valónk. Hiszen más tárgyokról is szintúgy talált volna jó forrásokat, mint itt Beatson' Haumann általi

fordításában, Lampadiusban, Zierlben stb; meg kellett volna mindazonáltal itt még említeni, hogy az égetett agyag mellett közönséges trágyát nélkülözni nem lehet, 's hogy szinte Lampadius' próbája után az életműves trágyával ellátott föld tetemesen termékenyebbnek mutatta magát, mint az égetett agyaggal trágyázott föld *). Szinte érdemes lett volna Schindler' próbáit, és az általa ajánlott agyag-égetési módot is érinteni, melly által rendes égető kemenczékét lehet nélkülözni **). — *t)* Kár volt a' trágyázásra használandó mészből minden megkülönböztetés nélkül egy általános mennyiséget szabni, mert a' földvegyülethez, humusz-, agyag- és nedvtartalomhoz képest majd kisebb, majd nagyobb arányban hasznos; szintúgy a' hold' nagyságát is meg kellett volna említeni. — A' nyers mész hatása egyébiránt sokkal lassúbb és gyengébb, mint az égetett mészé, részint mivel maró, égető (ätzend) tehetsége nincs, részint mivel szétbonthatósága csekélyebb; azért is, hol a' mész-trágyázás gazdasági tekintetben magát kifizeti, mint p. o. igen népes vidékeken, hol a' termékek, 's a' tej drágán fizettetnek: inkább égetett mész alkalmazását ajánlja rec. — Elővigyázattal kell azonban a' gazdának lenni, hogy olly meszet, melly keseraggal van vegyülve, ne használjon, mert ezen földnem égetett állapotjában káros hatással van a' növényzetre. Végre nem kellett volna említetlenül hagyni az időközt, mellyben a' mésztrágyázást kár nélkül ismételni lehet, valamint azt sem, hogy időközben az állati trágyázást ismételve alkalmazni, 's különösen a' zöld trágyázással is élni kell. — *u)* A' gipszből szerző 5—6 mázsát kíván egy holdra. Nem tudja ugyan rec. mekkora holdat ért szerző, de tapasztalásból mondhatja, hogy 3 mérü gipsz egy 1600 □ ölnyi holdra untig elég; 's mint-hogy egy mérü gipsz átmérőleg 130 fontot nyom, tehát négy mázsánál többet adni egy holdnak tán vesztegetés lenne. Szinte jó lett volna még azt is említeni, hogy az égett, 's finoman megöröltött gipszport, mielőtt használtatnék, hasznos egy ideig a' lég' behatásának

*) Erdmanns Journal für technische, und oeconomische Chemie. Jahrg. 1829. 5 und 6 Band.

**) Das Brennen der Erde, als bewaertes Mittel zur Abstellung der Brache mit Vermeidung aller künstlich gemauerten Ofen, von Schindler. Wien 1832. —

kíteni, különben a' növények, a' harmat' nedvél rögtön egyesülvén, a' gipsz, kéreg gyanánt borítja el a' leveleket. — *Takarmányplánta* igen általános elnevezés; a' burgonya is ide értethetik, mit gipszelni nem szokunk; jobb lett volna kifejezni a' lóhert, 's mindazon pillangóvirágú takarmánynövényeket, melyek Linné 17ik osztályához tartoznak. — r) A' márgáról irt cikkely megint egy azok közül, melyek kimerítve nincsenek. Miért nem teszi szerző figyelmessé az olvasót, milly esetben alkalmazhatja haszonnal a' márgát? millyféle márgát válaszszon magának? mit természetesen legelőbb megmárgázott földében? — mert ebben fekszik a' márgázás' philosophiája. Nem mindegy, akár gabona, akár takarmány következik először a' márgázásra. Itt lett volna helye továbbá megemlíteni, milly időközökben ismételtjük a' márgázást, 's nem lett volna felesleges azon növényeket is megnevezni, melyek az avatatlant gyakran a' márgarétegek fölfedezésére vezérelhetik, mint teszem *Alysum calcinum*, *Sinus falcaria*, *Tussilago farfara* stb. Végre, ha szerző a' möglini évkönyvek' 25ik kötetét vette volna tanácsadóul, képes lett volna határozottabb szabályokat adni azon mennyiségről, melyet a' márga tulajdonságánál, 's a' termőréteg' mélységénél fogva a' márgából bizonyos földtérsegen elterithetünk. — r) Kifőzetlen csonthoz a' gazda ritkán jut, mivel azt többnyire más iparágak foglalják el; a' kifőzött csont pedig csak mésztartalmával segíthet rajtunk, 's ez a' megőrlést sem érdemli. Elfelejté azonban szerző megemlíteni, mennyit vehet a' gazda a' nyers csont' lisztjéből bizonyos térségű zöld vetés' meghintésére, vagy földnek megtrágyázására. — y) Sóval való trágyázás csak sófózések körül gondolható, hol a' salak a' gazdák által sikerrel használtatik. Nálunk konyhára való só' szerzése is gondot ad. B. úr számítása szerint egy 1600 □ ölnyi földre 57—58 stb só kívántatnék. — z) Kívánatos lett volna, ha szerző a' kosarazásról (másutt eszténázás) mellyről 79. l. emlekezik, bővebben értekezett volna; minthogy ezen trágyázásmód hazánk' több részeiben gyakorlatban van, más részekben pedig nevérol is alig ismeretes. Milly állatokkal, milly esetekben, milly földnemekben, 's melly vetésekre leginkább ajánlható? továbbá mennyi számú juhval, mennyi idő alatt, milly térséget lehetne gyengén, kö-

zépszerűen, vagy erősen eszténázni? stb: ezek mind olly kérdések, melyeket szerző megfejténi elmulasztott. Végre szinte nem teszen szerző érintést azon, kupferzelli Mayer által feltalált, 's Thaer által egyszerűsített, 's épen nem érdektelen számítási kulcsról, mellynél fogva a' gazda, különféle házi állatai által megemésztett takarmányából nyerendő trágyáját felvetni képes. E' kiszámíthatás nem olly csekély dolog, mint sz. tán gondolja; mert az egyik támaszpontot nyújtja a' gazdának, házi állatai' száma és takarmánytermesztése között a' helyes arányt megállapítani. —

Ez is *practicus* elv ám, melyet szerző, mint előszavában mondja, *mázsányi* theoriánál többre becsül.

(Vége következik).

Némelly észrevételek a' Mezei Naptárra.

1. §. Hazánk földművelő osztályának felvilágosítása tekintetéből megkezdett, 's a' folyó 1840-ik esztendőre szolgáló Gazdasági Kalendarium eszmejét, hogy valaki kárhoztassa, nem hiszem: sőt javallotta azt, es hathatos sikeret sziveből kívánta minden igaz hazafi; hogy pedig czelirányos legyen, hogy valodi ösmerteket terjeszzen, mindenki reménylette es ohajtotta. Ennel fogva

2. §. Szolottak ezen Kalendarium' ügyében többen: a' tavali Figyelmező' 44ik, a' Századunk 96ik számában — a' mi a' Tudományos Gyűjtemény 1839iki XIIik kötetében is elmondott —, szolottak a' Vasárnapi Újság' 294ik; az 1840iki Figyelmező 4ik, a' Ábrók 12ik számaiban, az Ismertető 2ik havi függelékeben, es a' Századunk 22ik számában 174ik hasabjan. Egyik fogyatkozásokat ro meg; másik teljes hibátlaniságot állít; másik ismét kajanságot sejtet az ösmertetesben, 's vedőleg harczol az ösmertetes' részletei ellen; egy pedig, es ugyan az utolsó epen ezt mondja: *sóval jobb es olcsóbb könyvünk nem volt a' „Mezei naptár”-nal*; es meg ez a' legszentebb czel sem lehetett ment áspis fogaktól. Csak az a' szerencse, hogy nem tudja a' *criticus* úgy elrejténi érdekét, hogy tüstent el ne találjuk, minő elvből indult meg *criticája*. —

3. §. Szolottak igen is, soroltak hibákat is elé, de nem szemeltek ki minden igazítani valót; pedig igen is ohajthato: találkoznak bár valaki olly avatott, ki annak minden részét felfogván, a' valodi tevedéseket kimutatná; de minden irigység, minden fondorság mellozesevel, esupan használni törekvő szerény indulattal: hogy azok, figyelem gerjesztve, a' jövő esztendőre készitendő Gazdasági Kalendariumban megigazittatnának, es a' szerkesztők a' Kalendarium gondosb összeállítására serkentetnének; mert a' jozan bíralatot, es alapos ösmertetést karhoztatni csak ugyan nem kell, nem lehet. —

4. §. Távól minden sérténi törekvő vágytól,

nem is akarva az általános bírálónak útját állani, a' Mezei Naptárnak — melyet én Gazda Kalauznak, vagy pedig: mivel esztendőnként megújítatik, gazdák képezésére intéztetik, és más rendbeli kalendáriumok kipótolására határozottat, épen *Gazdasági Névnaptárnak* szeretnek nevezni — csak nev-naptári számolások és közönséges vásárok című cikkelyeire kívánok némely megjegyzéseket tenni. —

5. §. A' névnaptári előbeszélben hamis tanítvány az: hogy a' *Cs'ziók* a' szerint, miként a' hold 12 égi jegyek közül egyikben vagy másikkban lenni látszott, jövedöltek volna: milyen lesz azon ember, ki e' vagy ama jegyben született? mert ott nem a' *holdnak*, de a' *napnak* járásáról az égbeli 12 jegyek által vagon szó, és a' jövedölések *egész* hónapokhoz vagnak kötve a' születettek nevére; mint a' jövedölés alapjául szolgáló jegyek es havak fölibe illesztett ezen felírások is bizonyítják:

„Az Egbeli XII Jeleknél természetéről, és a' *Napnak* azokban való erejéről, és tselekedetéről — es ismet „A' tizenket Hónapban az ember mint eljen *Isokrates'* tanítása szerint: és nemü nemü napokról, mellyekből a' Regiek meg esmértek a' következő időnek állapotját; ez az Eg-járásának, 's T'stillagoknak külömb természetének folyásából a' Gyermekek' születésekről való rövid *Praktika.* —

6. §. Innen van az: hogy a' Cisióban a' hold járásának megfelelő égbeli jegyek, a' hónapok' egyes napjaihoz külön külön feljegyezve nincsenek is úgy, mint a' jövedölések ellen harezoló *Gazdasági Kalendáriomban*, azok is pedig hibásan, és csak a' *Nemzeti Kalendáriom'* jegyeivel összehasonlítva is, merő önkény szerint; így: *Boldogasszony* hava 18ik napjához, skorpio jegy van teve rák helyett; *Szent Iván* hava 20-ik napjához vizöntő, halak helyett; *Kisasszonyh.* 18ik napjához kos, 31ikehez skorpio, a' bika és mérték helyett; 's végtere: *Karácsonh.* 14ik napjához szűz, 16ik napjához mérték, az oroszlan es szűz jegyek helyett; holott jobb lett volna azokat a' varázsjegyeket egészen kihagyni, mint a' *Trattner-Károlyi Vándor* által kihagyattak. — Egyebiránt

7. §. Habár a' mi száz esztendő kalendáriomaink, Cisióink, 's a' debreczeni és pápai kalendáriomokon kívül minden egyéb kalendáriomaink a' chinai ostobaság' kaptajára vannak is készítve, tagadni nem lehet: hogy azokban sok jó van; kaposságokat pedig a' Cisióknak, löcsei és más kalendáriomoknak, úgy, valamint a' balgaságokat szinte azonként gyamolító szerencse-ke-rekeknak es almos könyveknek, leginkább a' közbetevett fametszetű kepek eszközték, mellyekkel igyekeznek legújabb időkben az angolok után más nemzetbeliek is az olvasást megkedveltetni, es terjesztetni a' szükséges es hasznos ismereteket; ezt lehetne tenni a' gazdasági névnaptárral is.

8. §. A' mi illeti az időjövendöléseket, ám-bár tagadhatatlan az: hogy nem lehet a' *történhető* jövendőt egész bizonyossággal előre megmondani, de azt állítani meg is keptelenség: hogy „nincs ember a' világon, ki nem egy esztendővel, hanem *egy nappal is* hamarabb megmondja egész

bizonyossággal: milyen idő leszén: mert vagnak a' természetben tapasztalás igazolta jelek, mellyekből az *időváltozást*, mint megtörténni kellő jövendőt, nem egy, hanem több nappal is hamarabb megmondhatni; de ezt a' kalendáriom-készítők, kik a' természet' munkáját előre nem is sejtetik, teljességgel nem képesek tenni; nem javalható tehát: hogy az idő' járasa, egy esztendővel utóbbra, *napokhoz kötve*, meghatározottassék, habár igaz is az: hogy az emberek joslattokkal, jövendölésekkel szeretik magokat tengetni, 's csüggedő reményöket jobb jövendő ígerésével eszesztetni.

9. §. Hamis állítás az is: hogy a' kalendáriomcsinálók sorba szokták venni a' planetákat vagy is régi nevezetők szerint a' bujdosó csillagokat — mellyeket a' *Gazdasági Kalendáriom* gördülekenyebbnek velt szóval bolygóknak akar hivatni — egyik esztendőn egyiket, másikon másikat mondván uralkodni; mert a' kalendáriomcsinálók csak hét bujdosót használnak, és pedig illy renddel: Mars, Nap, Venus, Mercurius, Hold, Saturnus, es Jupiter; az utóbb fölfedezettek, milylenek: Uranus, Ceres, Juno, Pallas, Vesta, semmi tekintet; de maga a' *Gazdasági Kalendáriom* sem említi meg mindnyáját, noha mondja: „Mi e' helyett leírjuk röviden a' bolygók' *egész országát*, vagy is úgy nevezett naprendszerünket. —

10. §. A' bujdosók Naptól mért távolságának 's utazási idejének vizsgálatára nem bocsátkozom: maradjon az foglalatossága annak, a' kinek tanulmánya; eszrevetelkepen mondhatok még is annyit: hogy mind egyik mind másik, nem csillagvizsgáló szoros számolás szerint vagon előadva; es abban is ellenmondás fekszik; mert hogy példával éljek: Földünknek távolságát a' naptól 20.640.000 mérföldnyire írják a' csillagvizsgálók, a' *Gazdasági Kalendáriom* pedig: a' *Napnak* földünk-től távol létet 20 millió, utóbb *Földünkét* a' Naptól, 30 millió mérföldnyire határozza; holott annyira van a' Nap a' Földtől, a' mennyire a' Föld a' Naptól. —

11. §. Azt azonban, valamint mások nyilván tették, javalatra méltatom én is, hogy a' bujdosókat nem kellene agg korukban újra keresztelni, vagy is neveiket magyarosítani akarni; mert az ő neveik valódi jelentésüket nem olly könnyű határozott értelemben egy szóval kitenni, épen úgy: mint nem lehet tulajdon keresztneveinket, például: bizonyos iroknak fejtegetési szerint: *Ádám* név' jelentései: veres agyag, földbeli es ember; *Lajos*, Ludovicus Ludvig-ból magyarosítva: Igen nagy Vitez, Hires Bajnok, Nepszózoló, Népvédő, 's Emberekért viaskodó jelentésekkel bir — mi lenne már ebből: ha valakinek vezeték neve mellé Ádám, vagy Lajos helyett, e' nevek magyar jelentésüket kapcsolnok? valódi zavarek, valódi babel! 'S úgy járnánk e' tettünkkel, mint járt a' *Gazdasági Kalendáriom* a' Jupiter csillaggal, mellynek *Egür* es *Mennyür* két nevet adott, pedig egyik sem vezet a' tárgy' valódi ösmeretere; mert keresztény földmivelő, a' *Mennynek*, Földnek ura, Egeknek kiralya nevezetekhez más értelemmel van szoktatva, mintsem hogy a' balványistenek' mesés történetének tudománya nélkül az

Egúr vagy Mennyúr név alatt Jupitert értsen. — Egyedül Vénus bujdosó lenne talán az, melyet Hajnalsillagnak nevezhetnénk, minthogy különben is köz beszédben hol Hajnalsillagnak, hol Esthajnal-csillagnak neveztetik; de a *Hölgy* épen nem adja vissza a Venus szó valódi értelmét; értelem-tapogatással pedig, egy bujdosónak több nevet is adva, csak távoznánk egymástól, az értelem határozottságára nézve. —

12. §. Ha azokat, a' mik az esztendő négy szakaszáról a' 4ik, továbbá: a' 35, 37, 39, 40. lapokon tanítottak, az időmértékről 51ik 52ik lapon olvasható tanítmányval összeillesztjük: valóságos kalendáriumi eretnekséget tapasztalunk terjesztetni; a' mi hogy világosabban kitűnjek, szóról szóra ide iktatom az időmértékről az 51 és 52-ik lapokon foglaltató előadást, mely is, a' meny nyiben figyelmeztetési tárgyamhoz tartozik, imigy hangzik: „Azon idő, melynek lefolyta alatt földünk nap körütti pályáját egyszer bevégi, *esztendőnek*, helyesebben *évek* nevezetük. Egy év ismét négy felé osztatik, és ezen negyed részek az úgy nevezett *évnegyedek*. Illyen a' téli, tavaszi, nyári és őszi évnegyed, különben évszakoknak is hivatnak, 's azok egyenként: tel, tavasz, nyár, ősz. Valamint az egész év, úgy negyedei szinte hónapokra osztatnak, a' szerint, miként a' Hold, mely Földünk körül kereng, egyszer végi pályáját. Egy évben 12 hónap, 's egy évnegyedben 3 hónap van. Valamint pedig valamely hónap elejét, közepét, vagy utólját teszi az évnegyednek, úgy a' szerint nevezetük el. Így a' tél december hónapban kezdődven, 's februárban végződvén, a' december télelőnek is nevezetük, mintegy elejét képezvén az a' télnek; január télhó (dereka a' télnek), február tél-utó (utólja a' télnek). A' tavasz martius hónapban kezdődik, 's májusban végződik; martius tehát tavaszelő (eleje a' tavasznak), aprilis tavaszhó (tavasz' közepe), május tavasz-utó. A' nyarat junius, julius és augustus képezvén, junius nyárelő, julius nyárhó, augustus nyár-utó. Az ősz havai: september vagyis őszelő, october őszhó, és november ősz-utó. —

13. §. Ezen tanítmányban több helytelenség találtatik; helytelenség nevezetesen az: hogy azon idő, melynek lefolyta alatt Földünk Nap körütti pályáját egyszer bevégi, helyesebben *évek* nevezetük; mert ebből az következik: hogy eleink, kik azon időközt esztendőnek neveztek, nem tudtak magyarul; hogy az esztendő, a' magyar nyelvben semmi jelentéssel nem bír, és hogy századok lefolyta alatt nem találtott egy gondolkozó fő, mely az esztendő nevezet fonák-ságát észrevelte, és annak nyelvünkől kiküszöbölítését indítványba hozta volna. En pedig azt állítom: hogy mind a' két nevezet jó, mind a' kettő helyes; es ha a' Névnaptárnak valamely *teljes* időközre tartozandóságát akarom kijelenteni: helyesebben nevezem azon időközt, melyre a' névnaptár *szolgáland*, esztendőnek, mintsem *évek*, ámbár ezt sem rosszalom; mert az év nevezet akkor válik helyessé, ha már az esztendő

nevezet nem illik reá; azaz: ha már lefolyt azon időköz, melyet kezdetében és folyamatában esztendőnek neveztünk; vagy is: azon idő, melynek lefolyta alatt Földünk egyszer *bevégezendi* pályáját a' Nap körül, helyesebben *esztendőnek*, azon idő pedig, melynek lefolyta alatt *Földünk* egyszer bevégezte pályáját a' Nap körül, helyesebben *évek* nevezetük; és illyen értelemben használja a' magyar: a' *harmadévi*, *negyedévi*, *ötödévi* stb nevezetét akkor, midőn a' jövő évre helyett esztendőre mondja; ennelfogva: rosszul mondatik a' meghalálozott emberről, ha például: korácsa alatt nem végezte be a' Föld, Nap körütti pályáját, negyvenszer: „életének negyvenedik évében“, hanem helyesebben mondatik: „életének negyvenedik esztendejében“. — (*Folytatása következik*).

Watherr László.

Literaturai mozgalmak.

— Budán, a' m. kir. egy. könyvnyomt. műheiyében megjelent a' m. t. társaság által kiadott *Eredeti Játékszin' nyolczadik kötet*e, illy másod czimmet: *Negyedik László*, szomorujáték őt felvonásban. Irta *Gyurmáu Adolf*. N12r. 172 lap, finom velinen, füzve 40 kr ep. Ez azon darab, mely a' mult évben versenyzett drámák közt mint másod rangu nyomatásra érdemesített. Első jutalmat nyert műve Tóth Lőrinczek: *Hunyadi László*, nem jelenhetett meg. Sajtó alatt van az *Eredeti Játékszin' IX. és X-d. kötet*e is, melyek Szigligeti Elvárd *Rozsa* című száz arannyal koszorúzott —, és Nagy Ignác *Az Életuntak*, másod rangú vigjátékát hozandják. Amaz legfelebb két hét múlva, ez vásárig készül el; előleges megrendeléseket Eggenberger és fia középponti acad. könyvárosok fogadnak el.

Ugyan ott, a' szerzők költs. e' két ifjusági irat jelent meg: 1) *Kisdedutazó*. Irta *Lukács Pál*. 16r. 86 lap, füzve két pengő garas. — 2) *Bánya*. Az ifjuság' képzésére kiadja *Peregriny Elek*. két könyomattal, N12r. 96 l. Finom velinen, füzve 36 kr ep. A' szorgalmatos szerző előfizetést nyit e' munkára, melyet folytatni fog; lehet 12. lehet 6 füzetre előfizetni, egyre egyre egy váltó fttal. Az első, januarban jelenik meg, 's utána minden hóban egy. Az előttünk fekvő két füzet után szabad reményleni, hogy a' munka érdemlett pártoltatása el nem maradandó. Gyűjtőknek a' tizenegyedik példány ajánlatik.

Heckenastnál Pesten a' „*Száz mese száz képpel Lafontaine után*“ ötödik vagy utolsó füzete is megjelent; 's e' jó könyv már most teljesen kapható nála, 's minden hazai könyvárosnál 4 fton ep.

— Pesten Beimelnél: *Gründliche u. kurzgefasste deutsche Sprachlehre*. Ein theoretisch-practisches Hülfsbuch f. Schüler u. zum Privatunterrichte, von S. Eibenschütz, Vorsteher u. Lehrer d. israel. Mädchen-Lehr. u. Erziehungsanstalt in Pesth. N8r. 104 l., kemény táblában 36 kr ep.